

IS BURŽUAZINIŲ METŲ LIETUVIŲ SPAUDOS ISTORIJS (Archyvinė medžiaga)

V. ŽUKAS

Ekonominė knygų leidimo ir prekybos būklė buržuazinėje Lietuvoje pirmuoju dešimtmečiu

Lietuvių spaudos istorija ekonominiu žvilgsniu iki šiol yra mažiausiai tyrinėta. Nuo ekonominių knygų leidimo sąlygų priklauso leidinių kiekis, jų tiražai, meninis ir poligrafinis apipavidalinimas ir kt. Dėl bendrų krašto ekonominių sunkumų, nepakankamo buržuazinės vyriausybės rūpinimosi kultūra ir švietimu leisti knygas pirmuoju jos valdymo dešimtmečiu buvo ypač sudėtinga ir sunku. Žemiau spausdinami Centriname valstybiniame archyve laikomi dokumentai — knygų leidėjų bei knygų prekybininkų memorandumas Lietuvos vyriausybei ir tame memorandume iškeltų problemų svarstymo protokolas — pateikia vertingų duomenų knygų leidimo būklei buržuazinėje Lietuvoje nušviesti. Dokumentai taip pat turi reikšmės spaudos statistikai ir lietuvių bibliografijos istorijai (liečia anotuoto prekybosje buvusių knygų katalogo ir naujų leidinių bibliografijos žurnalo išleidimo klausimus).

Ministerių Kabinetai Knygų leidėjų ir pirklių Memorandumas

Privačiuose Kauno knygyninkų pasitarimuose lietuvių knygos ir jos rinkos bei knygyninkų specialės sąjungos steigimo reikalais paaiškėjo ištisa eilė tokių reikalų ir klausimų, kuriuos Kauno knygyninkai skaito būtinai reikalinga pranešti Ministerių Kabinetai. Žinodami gerai, kokią reikšmę turi spauda kultūriniam ir ekonominiam krašto gyvenimui, Kauno knygyninkai laiko savo pilietine pareiga supažindinti Ministerių Kabineta su lietuvių knygos padėtim ir nurodyti tas priemones, kurios, jų supratimu, galėtų palengvinti tą būtiną kultūros darbą, kol neištikto lietuvių knygos galutina katastrofa.

Gyvendami devintuosius nepriklausomos valstybės metus, mes dar neturim net visų reikalingiausių pradžių, vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms vadovėlių iš įvairių mokslo šakų. Pagelbosios gi įvairioms mokslo šakoms literatūros tėra vos vienas kitas leidinys ir jų net leidėjai savo stalčiuose neturi. Gražiosios gi literatūros, be kurios neįmanoma joks auklėjimas ir švietimas, neužtenka vieniems metams žemesniųjų klasių mokiniams paskaityti. Tuo būdu būsimosios lietuvių inteligentijos kartos auga vien minimum mokyklos programos intelektualio balasto teturėdamos, be jokio minimalio platesnio apsišvietimo. Bet ir tam, kas ligšiol buvo privačių leidėjų daroma, greičia nepataisomas pavojus iš visų pusių. Susmukti jiems bus lengva, bet nė vienas iš jų jau nebeatsikels susmukęs. Kiti gi, liūdno pavyzdžio pamokyti, nedės savo kapitalo ton pramonėn, kuri vien bankrotą težada. Ilgainiui gali susidaryti padėtis, kad net mokyklos paliks be vadovėlių, vieton sulaukusios geresnių bei tobesnių.

Situo žvilgsniu ryškiausią vaizdą duoda mūsų surinkta leidinių statistika nuo 1919 ligi 1925 metų knygų pavadinimų skaičiais:

Per šiuos (1919—1925) metus veikė 10 knygų leidimo firmų: „Svyturys“, „Dirva“, „Varpas“, „Aušra“, J. Stauskaitė, Sv. Kazimiero D-ja, A. Ptašekas, „Vaiva“, „Kultūra“, „Sakalas“, „Vytiš“ ir „Spaudos Fondas“. Visų tų firmų per pasakytą laikotarpį, imant pamečiumi išleista knygų (atskirais pavadinimais):

1919 metais — 38 pavadinimai	1923 metais — 188 pavadinimai
1920 — 70	1924 — 132 „
1921 — 98	1925 — 80+40 brošiūrų po
1922 „ — 98	16 puslapių.

Tuo būdu knygų leidimas visai normaliai ir pamažu didėjo, kol pasiekė savo didžiausio ūgio 1923 metais, kuomet krašte daugiausiai būta laisvų pinigų rinkoje ir kuo-

met, liūdnų praktikos patyrimų nepamokyti, leidėjai naudojami nepaprastai brangių bankų kreditu (36%) knygomis leisti. Įvedus gi savo valiutą ir perkainojus tuo būdu išleistas markių laikais knygas, jų gamyba jau 1924 metais nukrito 30%, o sekančiais, 1925 m., kuomet teko likviduoti bankuose paimtas paskolas knygomis leisti, knygų gamyba nukrito 40% (minėtų 40 brošiūrų galima prilyginti 4 vidutinio didumo knygomis). Palyginti su 1923 metais knygų gamyba 1925 metais nukrito 55%, o jei čia priskaityti pakartotinius leidinius, tai tasai % bus dar mažesnis. Tokia knygų rinkos padėtis iššaukė ar bankrotą ar dalinai bankrotą beveik visų žymesniųjų knygų leidimo firmų. Toliau, visiškai suprantama, reikia laukti dar didesnio regresio toje gamybos šakoje, nes knyginių darbo sąlygos ir jų reikalai žymiai pasunkėjo ir pablogėjo.

Knygų leidimo bendrovės. Visos mūsų knygų leidimo firmos yra labai nesena įsikūrusios ir labai nedideliu kapitalu. Kreditavimas ligšiolieji privačiuose bankuose privedė jas prie to, kad beveik visos per vienus metus turėjo sumažinti savo darbą nuo 50 ligi 75%.

Kreditas bankuose tarpininkuose (24% plius pridedamosios provizijos) gula ne tik nepakeliamas našta leidėjams, bet ypač knygų kainai, žinant gerai, kad vadovėlis eina 3—5 metus, o beletristika 5—10 metų. Paskolos nuosiūnčiai padidina knygos kainą ir padaro ją ytin brangią neturtingam mūsų krašto gyventojui ar tai inteligentui, ar tai sodiečiui. Leisti tegalima mažas egzempliorių skaičius, kuriam tenka dar visos pridedamosios išlaidos pakelti. Šiandien jau niekas knyginiųkų nesinaudoją bankų kreditu naujoms knygomis leisti, nes jos nieku būdu negali pateisinti sumokamą nuosimčių. Turime šiandien knyginiųkų reikalai su bankais tai tik senųjų skolų likvidavimas nepaprastai sunkioje visos knygų gamybos finansinėje padėtyje.

Iš provincijos knygynų, be kurių joks leidėjas negali egzistuoti, gaunamos žinios apie jų susilikvidavimą. Besilikviduodami jie stengiasi sumokėti savo skolas centrui ne pinigais, bet užsigulejusioms knygomis, nepaisydami, kieno ir kuomet knyga buvo išleista. Visai mažutis provincijos knygynų skaičius tesiverčia vien knygomis bei rašomąja medžiaga, dauguma jų knygų prekybą laiko antraeiliumi dalyku greta manufaktūros ar kitų prekybos branžų.

Knyga — prekė. Lietuvių knygų gamyba ir rinka negali prilygti bet kokios kitos valstybės knygų rinkai ir, žinoma, negali būti nieku būdu lyginama su kitomis prekėmis. Visame pasaulyje knygų gamyba yra privilegijuotoje padėtyje, kaip aukščiausia kultūros skleidimo priemonė, tik pas mus ja niekas nesirūpina, pastato ją lygionomis su kitomis prekybos bei gamybos šakomis ir apdėjo vienodais su kitomis branžomis mokesniais, nepaisydami individualių knygų — prekes — savybių, o ypatingai lietuvių knygos savybių. Geru pavyzdžiu tam gali būti siuntinėjami šiuo metu mokesnių inspekcijos pranešimai, reikalaujantį iš knyginiųkų sumokėti ar tai nuo apyvartos, ar tai papildomą mokesnį už 1920, 21, 23 ir 24 metus. Tai jau ne tik nelaukta, netikėta našta, griauanti visokias gamybos bei prekybos kalkuliacijas, bet tiesiog sąmoningas nustumusio kultūros darbo žlugdymas.

Visų pirmaisiai lietuvių knygos pagaminti, skaitant nuo rankraščio gavimo ligi jo atspausdinimo, normaliose sąlygose praėina 6—9 mėnesiai, per kurį laiką įdėtas kapitalas guli negyvas.

Svietimo Ministerijos ir nuotaikingos kritikos reiškiama mūsų knygai pretenzijos, nors ir turėtų kartais rimto pagrindo, bet daromos be jokios atodairio į mūsų gyvenimo bendrą padėtį. Nuolatinis kalbos kaitaliojimas neleidžia nė vieno leidinio matricuoti, kad tuo keliu galima būtų ar knyga papiginti, ar leidėjas gautų atsigriebti, prakišęs ant kitų leidinių. Be to nė viena knyga, neskaitant vadovėlių, niekuomet nebūna ligi paskutinio egzempliorio išparduota ir kas metai balanse tenka nurašyti nuostoliams gerokas knygų skaičius, ar tai dėl defektų, ar stačiai dėl knygų nėjimo. Ir todėl knyginiųkų balansai visuomet tegali tik spėliotini būti. O tokių nurašymų mokesnių inspekcija nepripažįsta ir tuos nurašymus neima domėn.

Kad mūsų knygų rinka yra visiškai nepajėgi geriausių įrodymu tebūnie kad ir tas faktas, jog ligšiol nė viena, kad stambiausia, knygų leidimo firma nesugebėjo ir be Vyriausybės pagalbos nesugebės išleisti padoraus, tinkamo visų esamų pardavime knygų katalogo. Tokio gi katalogo trūkumas (su trumpa kiekvienos knygos recenzija) be galo žalingai atsiliepia ne tik į knygų prasiplatinimą, bet provincijų gyventojams padaro knygą visai nežinoma, nepasiekiamą ir trukdo bet kokios apšvietos platinimą. Knygų leidėjai gerai nusimano, kad be tokio katalogo jų visos pastangos susiduria su kurčia siena, bet jų finansinė padėtis tokia, kad jie negali, nežiūrėdami geriausių savo noru, surasti tokiam katalogui 35.000—40.000 litų.

Jei būtina yra sutvarkyti ligšiolinis lietuvių knygos lobynas, kaip vadovas per lietuvių spausdinto žodžio kultūrą, tai dar didesnio reikalo randasi bendrai padėti tvarkyti busimam leidiniui, aptarti plačiai ir visai visuomenei girdint lietuvių spaudos opiausius reikalus, ankštai surištus su plačiųjų masių švietimu. Tas pagalima padaryti per specialiai pavestą lietuvių knygai populiariinti, platinti ir skleisti žurnalą. Toks žurnalas būtų laidu, per kurį į tamsiausius užkampius nuklystų gandas apie kiekvieną naujai pasirodžiusią knygą ir ilgainiui jis pažadintų inertingąją lietuvių sielą prie knygos, o per ją prie kultūros. Žurnalas turėtų būti siuntinėjamas ar nemokamai, ar la-

bai menku užmokesniu visoms mokslu ir mokymo įstaigoms, visoms valdžios ir visuomenės bei valsčių įstaigoms, visoms klebonijoms, turincioms skaityklas, žodžiu — toks žurnalas turėtų rasti visur, kur keli žmonės dažniau susirenka. Jo tekstų ligi 20.000 egz. spausdinti. Pirmuosius 2—3 metus mūsų knyginkai to nepakels ir todėl vyriausybė turėtų sudaryti galimybių tokiam žurnalui kuogreičiausiai pasirodyti suteikdama jam finansinės paramos 25—30.000 litų metams.

Be tų padedamųjų priemonių, be katalogo parengimo ir žurnalo leidimo, nėra ko manyti atsiekti patogesnių sąlygų knygai mūsų krašte platinti, o per ją krašto kultūrai ir gerovei kelti. Jau dabar provincijoje žymiai sumažėjo knygynų skaičius, be kurių leidėjai patys nieko nenuveiks.

Mokės n i a i. Net caro laikų Rusijoje, nekalbant apie kitas valstybes, visi leidėjai ir knygų [pardavėjai], kaip kultūros skleidimo įstaigos ir asmenys, buvo paliausuojami nuo bet kokių mokesnių. Patentinis mokesnis buvo imamas tik iš tų knygynų, kurie šalia knygų dar prekiaudavo rašomąja medžiaga ir mokesnis buvo imamas tik už rašomąją medžiagą.

Lietuvių knyginkai, neprieštaraudami pagrindiniam patentiniam mokesniui, norėtų atkreipti vyriausybės dėmę į neteisingą vienodo patento kainos nustatymą visiems (Kauno) knygynams (600 litų), kuomet toli gražu ne visi knygynai vienodi yra. Jei kitoms prekybos šakoms yra įvestos kelios patentų rūšys, tai tas pat reikia padaryti ir su leidėjais bei knygynais.

Mokės n i s n u o p e l n o. Mokesnis nuo pelno, kurs pas knyginkus visuomet susidaro iš atlikusių neparduotų knygų, virsta knyginkams nepaprastu ancdėliu, nepakeliama našta. Juo labiau, kad jis visuomet esti spliotinas. Jei nuo kultūros ir švietimo įstaigų neimama jokio mokesnio, tai knygų gamintojai ir platintojai turėtų būti atleisti nuo mokesnio nuo pelno. Kai visos kitos prekybos šakos pasigauna visokių „išpardavimų, pigių savaičių“ ir kitų priemonių, kad tik sugaudytų reikalingas sumas mokesniams surinkti, knyginkai negali imtis tokių priemonių, leistinių jų prekybos branžoje vien antikvariatams, kurių Lietuvoje dar nėra. Knyga prekė yra labai standus dalykas ir ji neleidžia daryti jokių prekybinių manipuliacijų.

Visoje Lietuvoje nėra nė vieno knygyno, kurs verstūsi vien tik knygų prekyba. Tas geriausiai parodo, kad verstis vienomis knygomis neįsismoka, ir Kauno knyginkų padaryti patikrinimai parodė, kad be rašomosios medžiagos nė vienas knygynas negalėtų vien iš knygų išsilaikyti.

Bendrai imant knygų prekyba bei gamyba turėtų būti paliausuosota nuo bet kokių mokesnių, išskyrus vien pagrindinį patentinį mokesnį, kurį irgi reikėtų suskaidyti rūšimis ir kiek galint sumažinti.

Pritaikinant praktikoje įstatymą mokesnio nuo pelno, susidaro knyginkų darbe gana keistų padėčių, kurios mokesnius žymiai padidina: knyginkai turi daugiausia reikalų su paštu ir jų išdėtos išlaidos pašto siuntiniams apmokėti (kartais 3—8.000 litų metams) pakelia jų apyvartą, nuo kurios tenka mokėti ne tik apyvartos mokesnis, bet kurios padidina pačią apyvartą ir atsiliepia bendrame įstaigos balanse. Tas ne tik normalu, bet ir neteisinga.

K r e d i t a s. Kad pražūtin einantį knygos gamybos reikalą pataisyti, pirmon eilėn reikia suteikti pigus ir ilgametis kreditas iš valstybės resursų tam reikalui. Gal bendrais pasitarimais su Svetimo Ministerija reikėtų nustatyti artimiausių metų leidiniams programą, kuri pirmon eilėn tenkintų visų mokyklų reikalus, bet podraug nepamirštų ir plačiosios visuomenės reikalų, kuriuos pačioje pradžioje gal tektų derinti su jaunimo lavinimo reikalais.

Nūdienė lietuvių intelektualio darbininko rašytojo padėtis visiškai be jokios išieities. Jis net kaip bedarbis negali registruotis biržoje, nes jokiai fiziniam darbu neteikęs. • Knygų gi rinkai susmukus ir pusdykiai siulomo rankraščio niekas neima, nes niekas ju leisti negali. Per istisus metus vos kelios originalės knygos teisėna iš spaudos, nes todėl, kad rašytojai neturėtų ką spausdinti, bet todėl, kad nėra kas spausdina. Iš lokios katastrofingos padėties šiandien tegali būti tik viena išieitis, valstybės reikalų diktuojama — paskubėti suteikti valstybinę pagalbą pačiai svarbiausiai tautos augimo bei kultūrinimos gamybos šakai.

Todėl suglaudę visa viršišdėstyta, randame, kad katastrofai pašalinti reikėtų:

- 1) Paskirstyti leidėjus ir knygynus rūšimis patento mokesnio žvilgsniu, kurį nustatyti minimalj.
- 2) Atleisti knyginkus nuo visų kitų mokesnių, paliekant vien pagrindinį patento mokesnį.
- 3) Sudaryti fondą iš valstybės išteklių pigiam ir ilgamečiam kreditui knygoms leisti.
- 4) Duoti lėšų katalogui paruošti ir išlaikyti.
- 5) Duoti paramos specialiam lietuvių knygai populiarinti ir skleisti žurnalui leisti.
- 6) Sezoninius vasaros knygynus kurortuose paliausuoti nuo bet kokių valstybinių ir kitokių mokesnių.
- 7) Papiginti knygų siuntoms pašto ir gelžkelio tarifus.

8) Nuimti muitas nuo įvežamo popierio knygoms leisti.
16.III.1926.

[Pasirašė]: Koperacijos sąjunga „Spaudos Fondas“¹ (V. Ruzgas)
„Dirvos“² b-vė [parašas neįskaitomas]
„Vyties“ b-vės knygynas (J. Daunoras)
„Aušros“³ knygynas (L. Raupienė)
Sv. Kazimiero draugija⁴ (A. Dambrauskas)
Petronio knygynas ir bažnytinių daiktų sandėlis (A. Petronis)
A. Ptašeko knygynas⁵ (S. Ptašekas)
„Sakalo“ b-vė⁶ (A. Kniukšta)
„Vaiva“ spaudos bendrovė (K. Puida)
„Svyturio“⁷ (J. Rinkevičius)
Julijos Stauskaitės Lietuviškų knygų ir rašomųjų daiktų knygynas (J. Stauskaitė)
Akc. b-vė „Varpas“⁸ (F. Bortkevičienė)

CVA, f. 391, ap. 4, b. 1286, l. 71—74.

*Knygų leidimo firmų atstovų pasitarimo, įvykusio š. m.
liepos mėn. 22 d. 17 val. Svetimo M-jos rūmuose,*

Protokolas

Pasitarime dalyvavo:

Svietimo Ministeris prof. V. Čepinskis, Aukštesniojo Mokslo Tarėjas L. Volodka, Žemės ūkio Ministerijos atstovas K. Petruškevičius, Finansų Ministerijos — D. Micuta, „Spaudos Fondo“ — V. Ruzgas, „Varpo“ B-vės — F. Bortkevičienė, „Kultūros“ B-vės — J. Trečiokas, „Aušros“ knygynas — J. Raupys, „Sakalo“ B-vės — A. Kniukšta, „Dirvos“ B-vės — B. Sirutis, „Vaivos“ B-vės — K. Puida, „Vyties“ B-vės — J. Daunoras, Sv. Kazimiero D-jos — P. Variakojis, Ptašeko Knygyno — S. Ptašekas, Sekretoriavo Knygų leidimo K-jos sekretoriaus-red. pavad. F. Karazija.

Pasitarimą atidaro p. Svetimo Ministeris pranešdamas, kad šis pasitarimas yra iškeltas knygų leidimo firmų memorandumo, įteikto Ministerių Kabinetai. Pasitarimo tikslas — išaiškinti knygų leidimo krizio priežastis ir surasti kelius, kaip iš tos sunkios būklės išbristi. Aptariami paeilui memorandumė iškeltieji klausimai.

I. Spaudos fondo sudarymas

Iš kalbų paaiškėjo, kad beveik visos mūsų knygų leidimo firmos susilpnėjo dėl to, kad buvo priverstos skolintis iš bankų trumpalaikes paskolas su dideliais procentais. Todėl reikia įsteigti spaudos fondas, iš kur leidėjai galėtų gauti ilgesniam laikui mažais procentais paskolų. Hipotekos bankas, jei jis būtų, šelptų žemės ūkį ir pramonę, o ne prekybą. Buvo nuomonių, kad reikia, pagal latvių pavyzdį, įsteigti „Kultūros Fondą“ — bendrą meno ir kultūros įstaigoms šelpti, nes knygų leidimas yra kultūros darbas, nors ir prekybiško pobūdžio. Bet svarbiausia knygų sunykimo pas mus priežastis yra knygų vartotojų nebuvimas. Jei leidėjai galėtų išleisti didesnę egzempliorių skaičių ir jį greit išparduotų, tai darbas gerai apsimokėtų. Dabar pas mus išperka tik vadovėlius, o skaitymo knygų išeina iš pradžios kokie 500 egz., o kitos guli, ir tokiu būdu leidėjų įdėti kapitalai ne apyvartoj. Mūsų kaimas knygų neskaityti. Nors negalima pasakyti, kad nebūtų kam skaityti. Pav., Jakavičius⁹ savo juokų knygelių ir kalendorių išleidia po 50.000—75.000 ir išplatina. Tą reikia įprantinti žmones skaityti rimtas knygas. To pasiekti galima steigiant vakarinius kursus, šventadienių skaitymus, kuriant lengvai prieinamas skaityklas, bibliotekas, knygynus. Veltui dalyti, norint skaitytojus įprantinti, neverta, nes žmonės atpranta knygas branginti. Dabar siuntinėjamas veltui „Ūkininko Patarėjas“¹⁰ nepasieks savo tikslo. Kai kas visai jo neskaityti, o kiti jį ir skaito, tai kitų laikraščių ir knygų nebesirūpina nusipirkti, laukdami veltui atsiunčiant.

Toliau svarstoma, kaip pagelbėti dabartiniams knygų leidėjams. Reikia suteikti lengvomis sąlygomis paskolų 1—3 metams, bet visų pirmiausia reikia jiems padėti tuo, kad išjudintų savo įdėtuosius kapitalus. Svetimo M-ja turėtų nupirkti pradžios ir aukštesniųjų mokyklų knygynams daug daugiau knygų. Pas mus yra 2.000 su viršum mokyklų. Jei valdžia paskirtų kiekvienos m-los knygynui po 1.000 litų, jau 2.000.000 su viršum leidėjai atgautų ir galėtų toliau leisti.

Dar buvo iškeltas vienas svarbus klausimas knygų leidėjams — tai leidinių kalba. Dabar daugybė knygų negalės pakliūti į mokyklas dėl kalbos. Jau kelinti metai, kaip laukiama iš Humanitarinių M-ly F-to mūsų rašybos nustatymo ir nesulaukiama. Siūloma sušaukti tuo klausimu kalbininkų pasitarimą. Kalbos klausimas, užuot aiškėjęs, dar labiau pas mus susipainiojo. O laukti su knygomis ilgai negalima.

II. Knygynų atleidimas nuo mokesčių

Pas mus dabar netiksliai nustatytas pagrindinis mokestis — didelis ar mažas (sodžių) knygnas patentui moka 650 lt. Tuo tarpu jei su maža apyvarta knygnams būtų mažesnis mokestis, tai jų daugiau įsisteigtų. Antras netikslumas — mokestis nuo pelno. Mūsų knygnai vien knygomis, be rašomosios medžiagos, negali verstis. Bet mokestis nuo pelno ima už visa lygiai. Ir jei, pav., knyga išeina iš apyvartos ir ji nurašoma kaip vnyiojamasis popierius, tai tada jau bus nuostolis, o vis tik mokestis nuo pelno ir šiuo atveju imamas. Reikia sutvarkyti, kad mūsų knygyuose pelno mokestis nebūtų imamas.

III. Subsidija katalogui žurnalui leisti

Neturime visų esamų apyvartoj knygų katalogo, nors jis visur būtinai reikalingas. Bet nė vienas knygnas negali jo savo lėšomis išleisti, kadangi jis turi būti nemokamai dalinamas. Valdžia turėtų paskirti tam reikalui subsidiją. Žurnalas būtų reikalingas knygomis populiarinti, dėtų visu išeinančių knygų recenzijas, lengvai visi galėtų orientuotis, kas yra naujai išėję. Nutarta, kad toks žurnalas būtų reikalingas, bet vis tik ne pirmos eilės dalykas. Tuo tarpu galima pasinaudoti kitais dabar išeinančiais žurnalais ir laikraščiais.

IV. Knygų laikraščių siuntimo papiginimas

Išaiškinta, kad paštu siuntimas pas mus ne brangesnis, kaip kitur. Tik jei būtų keliamas pašto tarifas, reiktų, kad knygoms ir laikraščiams paliktų senąją normą. Bet siuntimas gelžkeliu labai brangiai kainuoja, todėl knygnai negali duoti provincijos knygnams knygų komisan, nes siuntinėjimas prbrangiai apsieina. Reikia, kad knygų siuntimą priskirtų atlyginimo atžvilgiu prie žemiausios rūšies siuntinių.

V. Muito nuo įvežamojo popieriaus sumažinimas

Muitas taip pat netiksliai sutvarkytas. Muitas imamas nuo glencuoto popieriaus po 20 ct. už klg. Bet jis visai neskirstomas rūšimis — visiems vienodai, ar brangus ar pigus popierius. Tuo tarpu knygas ir laikraščius dažniausiai tenka spausdinti glencuotame popieriuje ir tai žymiai atsiliepia į knygos kainą. Muitų Departamentas turėtų ir pas mus, kaip kitur (pav., Belgijoje), suskirstyti popierių muito atžvilgiu pagal jo kainą rūšimis.

19½ val. pasitarimas baigiamas.

T. Karazija
Pasitarimo Sekretorius

CVA, f. 391, ap. 4, b. 1286, l. 71, 75.

Laikinojo knygų leidėjų ir knygų platintojų komiteto memorandumas

1927 m. gruodžio 18 d. Kaune įvyko visuotinis Knygų leidėjų ir knygų platintojų suvažiavimas. Jis įsteigė Laikinąjį knygų leidėjų ir knygų platintojų komitetą. Į Laikinąjį komitetą įėjo „Spaudos fondo“ direktorius B. Žygelis (pirmininkas), „Dirvos“ bendrovės atstovas A. Dundzila (pavduotojas), Sv. Kazimiero d-jos centro knygyno direktorius J. Gečius (sekretorius), S. Ptašekas (išdininkas), „Svyturio“ bendrovės atstovas J. Rinkevičius (komiteto narys), knygyno savininkas Telšiuose F. Milevičius (komiteto narys). Laikinasis knygų leidėjų ir knygų platintojų komitetas Lietuvos švietimo ministru išteikė 1928 m. balandžio 30 d. memorandumą dėl sunkios lietuviškų knygų leidimo ir platinimo būklės. Memorandume liečiami iš esmės tie patys ekonominiai knygų leidimo klausimai (mokesčiai, kreditas, muitas popieriui ir kt.), kaip ir 1926 m. kovo 16 d. knygų leidėjų bei platintojų memorandumu ministru kabinetui.

Memorandumo pabaigoje prašoma:

1. Atleisti knygų gamybą ir prekybą nuo pagrindinio mokesčio.
2. Atleisti knygų gamybą ir prekybą nuo bruto ir netto mokesčių.
3. Pavesti iš Valstybės lėšų Lietuvos Bankui, ar Žemės Bankui tam tikras sumas, iš kurių galima būtų suteikti knygų gamybai ir prekybai ilgamečio ir pigaus kredito, žiūrint įmonės kreditingumą.
4. Visai panaikinti arba bent sumažinti muitus įvežamai geresnės rūšies spausdinamajam popieriai“.

CVA, f. 391, ap. 4, b. 1286, l. 79.

Pastabos

¹ „Spaudos fondas“ įsteigtas 1921 m. Kaune. Steigėjai — Lietuvos Mokytojų profesinės sąjungos nariai. 1924 m. perorganizuotas į kooperacijos sąjungos knygų leidimo bendrovę. Veikė iki 1940.

² „Dirva“ — knygų leidimo ir prekybos bendrovė, įsteigta 1918 m. Vilniuje, vėliau perkelta į Marijampolę. Turėjo savo knygynus Marijampolėje ir Kaune. „Dirvos“ bendrovė veikė iki 1940 m.

³ „Aušros“ knygynas buvo įkurtas 1918 m. Kaune.

⁴ Sv. Kazimiero draugija — 1906 m. įkurta bendrovė klerikalinei literatūrai leisti. Veikė iki 1940 m. Ji turėjo savo knygyną Kaune.

⁵ A. Ptašeko knygynas Kaune buvo įkurtas 1919 m.

⁶ Knygų leidimo bendrovė „Sakalas“ veikė 1924—1940 m. Kaune.

⁷ „Svyturio“ bendrovė buvo įkurta 1918 m. Vilniuje, 1919—1940 m. veikė Kaune.

⁸ Akcinė bendrovė knygoms ir laikraščiams leisti „Varpas“ buvo įkurta 1920 m. Kaune. Veikė iki 1940 m.

⁹ L. Jakavičius (1871—1941) — spaudos darbuotojas, nuo 1918 m. gyveno Šiauliuose, laikė knygyną „Lietuva“ (iki 1938), leido „Lietuvių ūkiškąjį kalendorių“ ir įvairius bulvarinius skaitinius.

¹⁰ „Ūkininko patarėjas“ — nuo 1924 m. Kaune leistas valstiečiams skirtas buržuazinis laikraštis.

Iš Knygų leidimo komisijos veiklos

1919 m. liepos 17 d. prie buržuazinės Lietuvos Svetimo ministerijos buvo įsteigta Knygų leidimo komisija, kuri daugiausia rūpinosi vadovėlių ir mokykloms skirtų knygų leidimu. Knygų leidimo komisija veikė iki 1940 m. ir išleido apie 525 leidinius. Žemiau spausdinama Knygų leidimo komisijos 1921 m. darbų apyskaita apibūdina komisijos veiklą ir jos leidinių tematiką pirmaisiais buržuazijos valdymo metais. Leidinių sąrašą pateikti spaudinių tiražai yra reikšmingi knygos istorijai ir lietuvių nacionalinei bibliografijai. Apyskaitoje yra duomenų apie kai kurias spaudos neišvydusias knygas ir periodinius leidinius.

Svetimo ministerijos Knygų Leidimo Komisijos 1921 metų darbų apyskaita

1921 metais Knygų Leidimo Komisiją sudarė 8 žmonės, būtent: Pirmininkas — Svetimo Ministeris p. K. Bizauskas; nariai p. p.: Viceministeris Pr. Mašiotas, B[endrų] R[eikalų] D[epartament]o Direktorius L. Daukša, P[radinio] M[okymo] D[epartament]o Direktorius J. Vokietaitis, A. Vireliūnas, B. Kuodaitis, prof. K. Būga ir Knygų Leid. K-sijos Sekretorius V. Krėvė-Mickevičius. Be Sekretoriaus Knygų Leidimo Komisijoj dirbo dar trys etatiniai korektoriai — kalbos taisytojai.

Per metus K. L. Komisija padarė 32 posėdžių daugiausiai rankraščių pirkimo ir knygų leidimo reikalais. Be jau leidžiamų dviejų mėnesinių žurnalų: „Skaitymų“¹ — literatūros ir „Svetimo Darbo“² — mokslo žurnalo, su oficialiu skyriumi, apsvarstytas ir priimtas sumanymas leisti istorijos medžiagai rinkti žurnalas „Mūsų Senovė“³, kurio pirmas numeris ir išspausdintas. Apart minėto, sumanys leisti dar du: „Knygos“⁴ — kritikos ir bibliografinis žurnalą ir „Lietuvių Tautosaką“⁵, bet dėliai lėšų stokos leisti pradėta tik 1922 metais.

Universitetui vadovėlių leidimo reikalu surasta vertėjai ir su jais sudaryta sutartis vertimui iš vokiečių kalbos K. Heinemano „Deutsche Literaturgeschichte“⁶ ir iš prancūzų kalbos A. ir M. Croiset „Manuel d'Histoire de la Littérature grecque“⁷. Pirmoji, t. y. „Vokiečių Kūryba“ išversta ir I dalis atspausdinta; pastarosios jau 10 lanų išversta. Taip pat spausdinamas A. Jakšto Universitetui skiriamas matematikos veikalas „Naujos trigonometrijos sistemos“⁸.

Knygų Leidimo Komisija mažai lėšų teturėdama, parengus rankraščius, duodavo ir kitoms firmoms leisti. Tokiu būdu, išleistas L. Daukšos ištaisytas ir metrinei sistemai pritaikintas Aritmetikos uždavinynas vidurinėms mokykloms (2 dali) ⁹. Dėliai tos pat lėšų ir darbininkų stokos, keletas rankraščių, Komisijos pripažintų leisti tinkamai, kitoms knygų leidimo firmoms pasiūlius geresnes sąlygas, buvo autorių atsiimta, kaip pavzd.: J. Murkos „Vaikų Darbymečiui“ II d.¹⁰, L. Daukšos „Algebros uždavinynas“, Ruokio „Analizinė chemija“ I d.¹¹, R. Kiplingo „Džiungliai“ (abi dali) ¹², Knuto Hamsuno „Viktorija“¹³ etc.

Be to, apsiimta leisti ir sudaryta sutartis P. Matulionio Lietuvos žemėlapiui ¹⁴ leisti; taip pat susitarta su Sirkino firma Europos žemėlapiui leisti. Tiems reikalams išduota virš 217 tūkstančių aukšny avanso.